

Úkázka z knihy Čekání na období dešťů (Zambijská mozaika)

Tomáš Lindner

Knihu vydalo v roce 2008 nakladatelství Doplněk.

Den nezávislosti

„Když slyšíte hymnu, tak musíte stát v pozoru, když vidíte státní vlajku, musíte zůstat vážní, před vlajkou se nesmíte smát,“ vykládá znuděným studentům učitel občanské výchovy. Je 24. října, Zambie slaví Den nezávislosti. Před 42 lety se z kolonie Severní Rhodesie stala samostatná Zambie a oslavám dosažení nezávislosti neuniknou ani studenti internátní školy v buši.

„Oslava je více organizovaná ‚shora‘, ale to teď platí o celé zemi. Časy, kdy se lidé spontánně veselili, patří minulosti,“ tvrdí Keagan, mladý účetní na zdejší škole. Dopoledne v deset hodin začíná pochod studentů ve školních uniformách za zpěvu národní hymny. Přihlíží jen málo středoškoláků, většinu publika tvoří žáci dvou okolních vesnických základních škol. Následuje vážný vlastenecký projev učitele občanské výchovy a zábavnější a věcnější projev ředitele školy.

Pak už oficiální tón ustupuje dobrovolně připraveným studentským představením. Niza Yotams, Athur Lukusu a Cyril Muzi napsali a nastudovali dlouhou divadelní hru s vlasteneckými motivy:

„Narušujeme ticho národní hymny. Proč takhle žijeme? O lidi, kteří bojovali za naši nezávislost, už se nikdo nezajímá. Přitom tekla krev a někteří seděli ve vězeních. Mocní jsou u svých koryt díky našim předkům, kteří bojovali za svobodu, ale už se o ně nestarají. Proč? Vzpomínejme na ně!“

Jsme svobodní, matko Zambie, bohatá zemi, která máš tolik přírodních zdrojů. Ale naši lidé je nemohou využívat. Mocné země, které nás kolonizovaly, je vyvážely a zbohatly z nich, a nám jen vracejí almužny.

Ano, narušujeme ticho národní hymny! Jsme nezávislí, tak proč jsou naši vládcí zkorumpovaní? Prosím, sjednoťme se a pamatujme na naše předky, kteří byli vězněni a mučeni pro naši politickou svobodu.“

Pod mangovníkem u fotbalového hřiště zní gospelové songy, zpoza publika vyskakuje hlínou potřený křičící Satan, za rytmu bubnů se vlní boky tanečníků studentského kulturního spolku, hraje se fotbalový „přátelák“ a večer se studenti ve skrytu tmy opijí.

Adoptován na dálku

Na počátku školního roku přijíždějí některé děti do Masuku s několikátýdenním zpožděním. Jejich rodičům totiž trvalo příliš dlouho, než našetřili peníze na internátní výuku. Někdy do prvního ročníku chodí osmnáctiletí kluci, do čtvrtého zase dvaadvacetiletá děvčata. Na školu si totiž sami nebo s pomocí rodiny museli nejprve několik let spořit. Osmnáctiletý Alocoius proto studuje teprve „Grade 9“, což odpovídá prvnímu ročníku střední školy v Česku. Alocoius má jen chudou matku, jeho otec, stejně jako rodiče mnoha jiných zdejších žáků, zemřel na AIDS. Školné mu však nezaplatili chudí příbuzní, ale lidé ze zamoří, kterým zřejmě

nikdy osobně nepoděkuje. Patří totiž k dětem zapojeným do programu „adopce na dálku“ humanitární organizace Worldvision.

Alocious mezi živými a upovídanými studenty vyniká klidem. Vášeň v jeho těle vzplane, až když dostane do ruky buben. Naučil se na něj hrát u nejlepšího bubeníka v provincii. Nyní vede zdejší studentskou kulturní skupinu a vyučuje hudbě i děti z místní základní školy. Navíc v roce 2000 ve svém rodišti spoluzakládal kulturní skupinu, která tanec a rytmus využívá k šíření poselství o prevenci AIDS.

„Divadelní a hudební metody osvěty ve venkovských oblastech nás učili divadelníci placení organizacemi Unicef a Worldvision. Krom toho ale nedostáváme žádnou podporu, třebaže je naše práce velmi náročná. Vystoupení například vypadá následovně: Musíme jít dvaadvacet kilometrů pěšky do nějaké malé vesnice. Sami si neseme jídlo, bubny, kostýmy a ostatní nástroje. Po několikahodinové cestě zahrajeme, podiskutujeme s vesničany o AIDS a zase se pěšky vrátíme domů. Nemáme z toho žádný příjem, ale večer jsme úplně vyčerpaní,“ vypráví. Worldvision je sice naučil psát žádosti o granty, ale zatím se žádný úspěch nedostavil. Alocious a jeho kamarádi navíc trénují další mladé tanečníky a hudebníky, kteří potom stejnými metodami šíří varování před AIDS do dalších vesnic v kraji.

„Vždycky se nejprve setkáme s náčelníkem vesnice a požádáme ho o svolení s akcí. Náčelníci bývají vždycky vstřícní. Pak na domluveném místě začneme bubnovat, což přiláká lidi. Potom tančíme, hrajeme divadelní hru na téma AIDS, diskutujeme s lidmi o představení a na závěr zase zatančíme a pozveme vesničany na neformální hovory. Dříve byli venkované nedůvěřiví, naše rady namířené proti některým starým tradicím národa *Tonga* považovali za osobní útoky. Teď se ale situace mění, lidé k nám po představeních často chodí s dalšími otázkami. Poznali, že nebezpečí je reálné,“ popisuje Alocious, při jehož vášnivém bubnování během oslav Dne nezávislosti mi do rytmu cukaly nohy a ruce.

Dnes už mladík bohužel nestuduje. Po devátém ročníku nezvládl postupové zkoušky, vrátil se do rodné vesnice, kde se prý bez valných úspěchů pokouší podnikat v rybářství a prý tam bez valných úspěchů rozjíždí drobný rybářský byznys.

Čas je na naší straně

Je pondělí ráno, začíná nový školní týden. Pro několik stovek masuckých studentů to znamená přijít před výukou na školní prostranství a vyslechnout si pokyny učitelů. Z vyschlé půdy se neustále práší. Přesto jsou jejich školní uniformy dokonale čisté a vyžehlené, černé kožené boty se zářivě lesknou. Přitom si studenti své oblečení musí prát ručně v kbelíku.

Dav teenagerů teď čeká na učitelské proslovy a z dlouhé chvíle jedna z dívek začíná hlasitě zpívat národní hymnu. Brzy se spontánně přidává druhý, pak třetí hlas a nakonec pozorujeme nekončící „jamový“ koncert desítek studentů na motivy národní hymny. První verze improvizace je rychlá a rytmická, druhá zase pomalá a zamyšlená. A capella zpěv pokračuje, dokud si učitelé nevezmou slovo.

Následuje kázání učitelské autority, která studentům předhazuje jeden nedostatek za druhým, plísňuje je za porážky ve sportu, za lenost, za nemravné chování, za to, že jeden z žáků proti pravidlům telefonoval domů rodičům. Slova chvály pedagogové nenacházejí, nebo spíše ani nehledají, jako by chtěli své studenty ponížit a vzít jim jakékoliv sebevědomí.

Masuku opouštíme na korbě nákladáku v sobotu ráno. „Anytime from now“, odpovídá řidič na otázku ohledně odjezdu auta, tedy: Kdykoli od této chvíle. Je to odpověď, které se sice

pořád smějeme, ovšem již dávno jsme si na ni zvykli. Afričan totiž vnímá čas jinak než Evropan. Když se odlišnému pojetí nepřizpůsobíte, tak vám pobyt v Africe nahlodá nervy.

Výše zmíněný polský reportér Ryszard Kapuscinski popisuje rozdíl evropského a afrického chápání času následovně: „Podle evropského přesvědčení existuje čas vně člověka, existuje objektivně, mimo nás a má měřitelné a lineární vlastnosti... Evropan se cítí být sluhou času, je na něm závislý, je jeho poddaným. Aby existoval, musí dodržovat jeho železné, nenarušitelné zákony, jeho pevné zásady a pravidla... Mezi člověkem a časem existuje neřešitelný konflikt, který pro člověka vždy skončí porážkou – čas ukončí jeho život. Jinak chápou čas Afričané. Pro ně je čas kategorie volnější, otevřená, pružná, subjektivní. To člověk má vliv na formování času, na jeho průběh a rytmus... Čas je dokonce něco, co člověk může vytvořit, neboť existence času se například projevuje událostmi a to, zda k události dojde nebo ne, to přece záleží na člověku... Čas je pasivní a především na člověku závislou formou bytí. Právý opak evropského myšlení. Převáděno do praktického života to znamená: jedeme-li na venkov, kde se mělo v nějaké vesnici konat odpoledne shromáždění a na místě nikdo není, pak otázka ‚Kdy se bude shromáždění konat?‘ nemá smysl. Odpověď je totiž předem známá: ‚Bude se konat, až se lidé sejdou.‘“

Náš nákladák prostě vyjede, až budou řidič i stroj připraveni. V Zambii jsem se naučil čekat. Proto mi nijak nevádí, že jsem si přivstal na šestou hodinu ránní a teď tu několik hodin vysedávám a čekám na... Na co vlastně? Na další cestující? Na opravu auta? Nevím, a vlastně mě to už ani nezajímá. Prostě čekám a nemá smysl ptát se na příčiny. Kdo si v Africe nepřehodí své hodinky z „evropského“ na „africký“ čas, ten bude pořád podrážděný, roztěkaný, bude si myslet, že mu kdesi něco uniká. Přitom se s čekáním dá tak dobře naložit – popřemýšlet, zdřímnout si a především popovídat si se spolučekajícími.

Zpívající nákladák

Kolem deváté hodiny nákladák náhle vyjíždí. Teď musí jít vše rychle – řidič křičí na cestující, kteří čekají opodál a popohání je. Vyráží se teď hned, nemůžeme odjezd zdržovat ani o minutu. Lidé běží k autu a někteří z nich na korbu vozu naskakují až po rozjezdu.

Masuku opouští nákladák plný lidí. Cestou zastavujeme staršímu páru a nabíráme ho. Pak k nám naskakuje stará paní s velkým košem zeleniny. Později zase mladá matka s miminkem v náruči. Další stará paní i se slepicí. Pokaždé na již přeplněné korbě dojde k velké rošádě, při níž si každý hledá to nejpohodlnější místo. Tísním se na dřevěné lavici a cítím každou nerovnost hrbolaté vozovky. Náhle u cesty stojí více než deset mladíků a mává na řidiče. Ten pochopitelně zastavuje. Po delším rozhovoru k nám naskakují do auta, v rukou drží kytary, bubny a jiné nástroje. Nabíráme sbor jedné z evangelických církví, který míří na sobotní mši! A možná patnáct chlapců a dívek se mezi nás opravdu vtěsná. Smějeme se tomu společně s ženou s miminkem v náruči, která mi tou dobou už sedí na klíně. Snažíme se nás spočítat, ale k přesnému číslu se kvůli tlačenci nedobereme. Sedí, stojí, dřepí, leží a klečí nás tu přibližně asi padesát. Slunce praží, nákladák se zase rozjíždí, mladík po mé levici si doladí kytaru a celý sbor začíná za doprovodu některých spoucestujících zpívat chytlavé vícehlasé kostelní písně. Sbohem, Masuku!